

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 323.173

СЕЦЕСІОНІЗМ ЯК ФАКТОР ПОЛІТИЧНОГО НАСИЛЛЯ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ¹

Олена Балацька

*Навчально-науковий інститут історії, міжнародних відносин
і соціально-політичних наук,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
кафедра політології та правознавства
пл. Гоголя, 1, 92703, м. Старобільськ, Луганська область, Україна*

Досліджено тенденції розповсюдження сецесіонізму в сучасному світі. Розкрито зв'язок між радикальним сепаратизмом і тероризмом. Визначено головні особливості сучасних сецесіоністських конфліктів. З'ясовано закономірності поширення сецесіонізму в геополітичному аспекті.

Ключові слова: політичне насилля, політичний конфлікт, сепаратизм, сецесіонізм, сецесія.

Останнім часом проблема сецесіонізму, як одного з найрадикальніших засобів вирішення етнополітичних, конфесійних, економічних протиріч, набула значної актуальності. Її актуальність зумовлена декількома факторами. По-перше, сьогодні спостерігається суттєве поширення сецесіоністських конфліктів у загальносвітовому масштабі. Активні сецесіоністські рухи існують в усіх регіонах планети і виступають потужним дестабілізуючим фактором навіть у традиційно стабільних регіонах. По-друге, сецесіоністські конфлікти становлять велику загрозу стабільності і розвитку держави. Зазвичай, такі конфлікти мають насильницький і затяжний характер. Наслідком сецесії є послаблення державного суверенітету, загроза легітимності влади, дестабілізація суспільства, а в найгіршому випадку – повна дезінтеграція і розпад держави. По-третє, особливої актуальності проблема сецесіонізму має для України, яка зіткнулася із безпрецедентним сплеском сепаратизму, загрозою власній територіальній цілісності та національній безпеці. Ці обставини роблять тему сецесіонізму і сепаратизму надзвичайно важливим предметом сучасних наукових досліджень.

Проблема сецесіонізму як суспільно-політичного руху за відокремлення частини території від держави та сецесії як результату сецесіонізму привертає увагу як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Серед зарубіжних учених цю проблематику вивчають Н. Анікєєва, А. Баранов, Л. Брілмаєр, А. Б'юкенен, К. Веллман, Д. Горовіц, М. Домарева, Ф. Попов, Д. Сірокі, О. Павлович, П. Пантазополус, Л. Пашенко, С. Хенкін.

Різні аспекти сецесіонізму і сепаратизму розкриваються в працях вітчизняних учених. Так, загальні питання феномену сепаратизму вивчають В. Дівак, Н. Романюк, І. Рафальський, О. Цебенко. Зв'язок сепаратизму і тероризму розглядають С. Денисюк, В. Корнієнко, В. Коцур. Етнополітичний вимір сепаратистських конфліктів досліджують В. Панібудьласка, Є. Рябінін, І. Червінка. Феномен сецесії, сучасні тенденції сецесіоністських конфліктів аналізують В. Андріяш, О. Стогова. Проблема сецесіонізму в європей-

---

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених за грантової підтримки Державного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом Ф-71.

ських країнах є предметом досліджень О. Недавньої. Правові аспекти сецесіонізму вивчають О. Задорожній, О. Курінний. Актуальні питання сепаратистського конфлікту в Україні розкривають О. Дедуш, О. Явір та інші.

Метою статті є дослідження феномену сецесіонізму як чинника політичного насилля та розкриття сучасних тенденцій розповсюдження сецесіоністських конфліктів.

Сьогодні сецесіонізм є одним із суттєвих факторів політичного насилля. Зокрема, про це свідчить аналіз даних щодо динаміки політичних конфліктів, які щорічно публікуються Гейдельберзьким інститутом із вивчення міжнародних конфліктів. Частка сецесіоністських конфліктів серед інших форм політичних конфліктів у сучасному світі складає близько 11–15%. Так, до 2010 року кількість сецесіоністських конфліктів зростала: якщо в 2005 році, враховуючи загальну кількість конфліктів – 249, сецесія спричинила 35 (із них 21 – насильницький), то в 2010 році загальна кількість конфліктів становила 363, кількість сецесій досягла максимуму – 54 (із них 36 мали насильницький характер). Однак у наступні роки окреслилася тенденція поступового зниження кількості сецесіоністських конфліктів. А згідно з останніми даними за 2016 рік у світі було зафіксовано 45 сецесіоністських конфліктів (загальна кількість – 402): 28 із них були насильницькими, а два – конфлікти на Філіппінах і в Україні – мали високий рівень інтенсивності [8, с. 4; 9, с. 4; 10, с. 13, 19].

Як бачимо, сецесіоністським конфліктам переважно властивий насильницький характер. Крім того, конфлікти такого типу є одними з найбільш затяжних і складних для врегулювання. Вони мають хронічну, іноді перманентну природу. Періоди спаду інтенсивності змінюються ескалацією політичного насилля. Як зазначає українська дослідниця Ольга Недавня, характеризуючи європейський сецесіонізм, «у низці європейських країн наявні ряд осередків сецесіоністських конфліктів, переважно перманентних, які час від часу з латентної форми переходять у відкрите протистояння» [2, с. 192]. Так, найстаріші сецесіоністські конфлікти Європи у своїй сучасній формі тривають уже протягом декількох десятиліть: баскський із 1959 року, північноірландський із 1968 року, кіпрський із 1973 року, корсиканський із 1975 року, каталонський із 1979 року. Не є винятком й інші регіони світу. Так, в Азії конфлікти за відокремлення індійських штатів Кашмір, Нагаленд і Пенджаб відбуваються з 1947 року; конфлікт у пакистанській провінції Белуджистан – із 1948 року; палестино-ізраїльський конфлікт – із 1948 року; китайсько-тайванський і китайсько-уйгурський конфлікти – з 1949 року; сучасний етап курдських сепаратистських рухів бере початок у 1970-х роках.

У геополітичному аспекті роль сецесіонізму як конфліктогенного чинника є неоднаковою і залежить від регіону. Найбільша кількість політичних конфліктів, у яких сецесія виступає основним або другорядним чинником протистояння, відбувається в країнах Азії. У 2016 році тут було зареєстровано 16 таких конфліктів (зокрема – 12 насильницьких), враховуючи загальну кількість політичних конфліктів – 123 [10, с. 130].

Сьогодні головним осередком сецесіоністських конфліктів у регіоні є Індія, в якій сепаратистські рухи охоплюють відразу декілька штатів – Пенджаб, Кашмір, Мегхалайя, Нагаленд, Маніпур, Ассам, Тріпура. Сепаратистські протиріччя актуальні в Китаї (тайванський та уйгурський сепаратизм), Пакистані (збройні конфлікти у Вазиристані та Белуджистані), Малайзії (рух за відокремлення султанату Сулу) і Таїланді (збройний ісламістський рух за відокремлення південних провінцій). В Індонезії, від якої в 2002 році в результаті сецесії відокремився Східний Тимор, зараз активним є рух за відділення провінцій Папуа і Західне Папуа. Найгостріший у регіоні сепаратистський конфлікт точиться на Філіппінах між урядом та збройними угрупованнями ісламістських сепаратистів, які виступають з а утворення ісламської держави на територіях із переважно мусульманським населенням.

Водночас у таких регіонах, як Середній Схід і Магриб та Субсахарська Африка, незважаючи на високу загальну кількість політичних конфліктів, сецесіоністські конфлікти є менш поширеним явищем. Так, у країнах Середнього Сходу і Магрибу, де у 2016 році відбувалося 69 конфліктів, кількість сецесіоністських конфліктів дорівнювала п'яти (чотири – насильницькі, але жодного – високоінтенсивного) [10, с. 167]. Сьогодні головними осередками сепаратизму в регіоні є палестино-ізраїльський і турецько-курдський конфлікти, боротьба Фронту ПОЛІСАРІО за незалежність Західної Сахари від Марокко, рух за незалежність Південного Ємену.

Одним із головних джерел нестабільності на Середньому Сході виступає курдський сепаратизм, який створює осередки сецесіонізму відразу в декількох країнах – Туреччині, Іраку та Ірані. Найгостріший сепаратистський конфлікт зараз відбувається в Туреччині. Робоча партія Курдистану виборює незалежність (згодом – автономію) для курдського народу з 1978 року. Із 2004 року до неї приєдналося збройне угруповання «Соколи свободи Курдистану». Конфлікт характеризується високим рівнем політичного насилля і великою кількістю жертв. Із 1984 року збройне протистояння спричинило загибель від 30 до 40 тис. чоловік [13]. Також Туреччина є одним із головних суб'єктів ще одного затяжного сецесіоністського конфлікту – кіпрського – що триває з 1963 року. Хоча зараз конфлікт знаходиться у стадії деескалації, напруженість навколо статусу території самопроголошеної Республіки Північного Кіпру зберігається.

Важливою причиною сепаратистських конфліктів в Африці фахівці називають штучність кордонів, що були проведені за часів європейської колонізації у XIX – XX століттях. У Субсахарському регіоні, де в 2016 році точилося 94 політичних конфлікти, сецесіоністський характер мали вісім, серед яких – п'ять насильницьких і жодного – високої інтенсивності. Дещо більшого розповсюдження набули конфлікти за автономізацію: їх було зафіксовано 13 [10, с. 59]. Зараз в регіоні налічують понад двадцять сепаратистських рухів [5]. Головними серед них є: боротьба за незалежність півострова Бакассі в Камеруні; рухи за незалежність Біафри в Нігерії; збройна боротьба за відокремлення районів Оромія та Огаден в Ефіопії; конфлікт щодо відокремлення прибережних районів Кенії; конфлікт за незалежність ангольського ексклаву Кабінда; боротьба сепаратистського угруповання «Бунду ді Конго» за відновлення королівства Конго в доколоніальних кордонах; збройний конфлікт за незалежність регіону Казаманс у Сенегалі. Однак найбільш постраждалою від сецесії державою в регіоні є Сомалі, де з 1988 року відбувається кровопролитна та руйнівна громадянська війна. На сьогодні держава фактично втратила суверенітет і є роздібленою на окремі частини – невизнані держави або автономні утворення, такі як Сомаліленд, Пунтленд, Джубаленд та інші.

Сецесія є одним із головних дестабілізуючих факторів у найстабільнішому регіоні світу – Європі. Сецесія є другою з найбільш поширених причин політичних конфліктів у європейських країнах після системно-ідеологічних протиріч. Із 62 конфліктів, що відбулися в цьому регіоні в 2016 році, 14 мали сецесіоністську природу. Сім із них були насильницькими, а один конфлікт – в Україні – мав найвищий ступінь інтенсивності [10, с. 33].

Головними осередками сепаратизму в країнах Західної Європи є північноірландський, баскський, каталонський і корсиканський конфлікти. Такі конфлікти тривають протягом десятиліть, а тимчасові затишшя змінюються періодами ескалації. Сепаратистські рухи в окремих регіонах Європи значно активізувалися після Другої світової війни. А сучасну хвилю ескалації, зазвичай, пов'язують із початком світової економічної кризи у 2008 році.

Одним із найстаріших сепаратистських конфліктів є конфлікт у Північній Ірландії, сучасна фаза якого триває з 1968 року. Згідно з даними дослідника Малкольма Саттона, в період з 1969 по 31 грудня 2001 року сукупна кількість жертв конфлікту склала 3532 людини, з яких 2057 чоловік були вбиті бойовиками республіканських воєнізованих угруповань, 1027 – лоялістськими (протестантськими) воєнізованими групами, 363 – британськими урядовими силами. Найбільше втрат унаслідок конфлікту зазнала Північна Ірландія (3270 чоловік). За більшу частину вбивств (1822 людини) відповідальна Ірландська республіканська армія (ІРА). Серед жертв конфлікту найбільше цивільних осіб (1841 людина) [12]. І хоча формально конфлікт завершився після підписання Белфастської угоди в 1998 році, а в 2005 році ІРА заявила про повне припинення збройної боротьби, конфлікт не розв'язаний до сьогодні і насилля продовжується.

До того ж останнім часом актуалізувалися сепаратистські тенденції у Шотландії, активізація яких пов'язана з Brexit, що відбувся 23 червня 2016 року. Як відомо, під час референдуму 62% шотландців проголосували проти виходу з ЄС [4], у зв'язку з чим перший міністр Шотландії Нікола Старджен, яка очолює Шотландську національну партію (ШНП), анонсувала проведення другого референдуму про вихід Шотландії зі складу Великої Британії протягом найближчих двох років (перший проводився в 2014 році). І хоча сучасні протиріччя мають ненасильницький характер, зазначені процеси супроводжувалися масовими протестами, що свідчить про дестабілізацію.

Найтривалішим сепаратистським конфліктом у Європі вважається баскський конфлікт, який відбувається з 1959 року. Тоді була утворена баскська радикальна сепаратистська організація ЕТА («Країна Басків і свобода»), що виступає головним суб'єктом політичного насилля в конфлікті. За свою історію ЕТА зазнала певної еволюції, змінивши цілі та ідеологію своєї діяльності. Утворившись як антифашистська й антифранкістська, згодом ЕТА перетворилася на радикально-екстремістську, терористичну організацію. Така трансформація відбулася після того, як керівництвом ЕТА в 1968 році було прийнято рішення піти шляхом революційного терору. Зокрема, це відобразилося на зміні об'єктів терористичного насилля. Якщо на першому етапі насилля було спрямоване головним чином на представників силових структур, то пізніше об'єктами терактів все частіше ставали цивільні громадяни: зараз співвідношення жертв серед військових і цивільних складає 58% і 42%, відповідно [3, с. 5]. За час свого існування ЕТА здійснила більше 3000 терактів. Із 1968 по 2010 рік від рук бойовиків загинуло 829 чоловік, серед яких – 486 силовиків (зокрема, 203 – представники Цивільної гвардії Іспанії) і 343 цивільних громадянина. Найбільше втрат – 551 людина – зазнала Країна Басків [11]. Зараз, незважаючи на значне зменшення політичного насилля у зв'язку з черговою заявою ЕТА про повне припинення бойових дій у січні 2011 року, в регіоні спостерігаються потужні сепаратистські настрої.

Більше сорока років перманентним джерелом нестабільності в регіоні є корсиканський сепаратизм. Збройну боротьбу за відокремлення французького острова Корсика, що має особливий автономний статус, очолює Фронт національного визволення Корсики – організація, яка впродовж свого існування з 1976 року постійно вдається до терористичних дій. У період із 1974 по 2012 роки ця сепаратистська група відповідальна принаймні за 627 терактів відразу в двох країнах – Франції та Італії, жертвами яких стали щонайменше 104 людини (13 вбитими) [7].

Окрему групу європейських сепаратистських конфліктів складають конфлікти в постсоціалістичних країнах Східної Європи. Сепаратистські конфлікти тут, зазвичай, мають високу інтенсивність, супроводжуються масштабним політичним насиллям і вели-

кою кількістю жертв. До того ж сецесіонізм у Східній Європі також пов'язаний зі значним сплеском терористичної активності. Взагалі, дослідники відмічають тісний зв'язок сепаратистських рухів із тероризмом, адже радикальні сепаратистські угруповання часто вдаються до методів терористичної боротьби. Як зазначає російська дослідниця Людмила Пашенко, всі терористичні рухи національного спрямування починають із сепаратистських вимог, а «боротьба за територію та підвищення статусу своїх громад <...> є найбільш довгостроковим фактором терористичного насилля» [3, с. 2]. А українські науковці Світлана Денисюк і Валерій Корнієнко, досліджуючи сепаратистський конфлікт на сході України, для характеристики його специфіки впроваджують спеціальний термін – «терористичний сепаратизм» [1].

Дані щодо тенденцій розповсюдження тероризму в країнах Європи, які наводить *The Washington Post*, демонструють, що більшість осередків сучасного тероризму безпосередньо пов'язані з радикальним сепаратизмом. Так, головні осередки терористичної активності в Європі в період із 1970 по 2015 роки – це регіони, де відбуваються активні сецесіоністські конфлікти, а саме: баскські області в Іспанії та Франції, Північна Ірландія у Великій Британії, Косово в Сербії, східні області України, російський Північний Кавказ. Слід зазначити, що, починаючи з 2000 року, співвідношення частоти нападів і смертності від тероризму змінилися між країнами Східної і Західної Європи. Так, у країнах Західної Європи в 1970-х – 1990-х роках спостерігалася значна активізація націоналістичних терористичних організацій, таких як Тимчасова ІРА та ЕТА. Однак із 2000 року кількість нападів суттєво зменшилася. Водночас у країнах Східної Європи після розпаду СРСР із 1991 року терористична активність різко і повсюдно зростає [6].

Наразі на постсоціалістичному європейському просторі активними є цілий ряд сецесіоністських конфліктів: нагірно-карабаський (із 1988 року), грузино-осетинський і грузино-абхазський (із 1989 року), придністровський (із 1989 року), конфлікт на Північному Кавказі (з 1989 року), косовський (із 1989 року), а також найінтенсивніший у сучасній Європі конфлікт на сході України (з 2014 року). Усі ці конфлікти поєднують певні закономірності. Майже всі вони були започатковані в період розпаду СРСР (крім війни в Україні) і мають затяжний характер. Більшість із них є насильницькими або були такими до періоду деескалації. Одним із результатів усіх цих конфліктів стало створення псевдодержавних утворень – невизнаних або частково визнаних держав. Це так звані Нагірно-Карабаська Республіка (або Республіка Арцах), Республіка Абхазія, Республіка Південна Осетія (або Держава Аланія), Придністровська Молдавська Республіка, Республіка Косово, Луганська і Донецька Народні Республіки. Важливим є те, що в більшості випадків сецесіонізму в постсоціалістичних східноєвропейських країнах провідним актором виступає Росія – як третя сторона, що надає підтримку сепаратистським рухам (зокрема військову) або як прямий агресор.

Отже, останнім часом у світі спостерігається інтенсифікація політичного насилля, зокрема гострих сепаратистських конфліктів. При цьому активізація стосується як старих, так і нових осередків сецесіонізму. Сучасні сецесіоністські конфлікти через свої особливості – специфічну динаміку, затяжний характер, політико-правову невизначеність – виступають потужним фактором дестабілізації суспільної системи та послаблення суверенітету центральної влади, інструментом створення стану перманентного «контрольованого хаосу». Зокрема, така ситуація склалася в ряді держав, що стали жертвами спровокованого ззовні сецесіонізму і мають у своєму складі фактично неконтрольовані території (наприклад, Азербайджан, Молдова, Грузія, Україна). А у найгіршому випадку сецесіонізм може призводити до повної руйнації політичної системи і фактичного знищення держави, як це відбулося в Сомалі.

Список використаної літератури:

1. Денисюк С.Г. «Терористичний сепаратизм» в сучасній Україні: спроба теоретико-прикладного аналізу / С.Г. Денисюк, В.О. Корнієнко // *Гілея : наук. вісн.* – К., 2015. – Вип. 93 (2). – С. 342 – 345.
2. Недавня О. Європеїзація та сепаратистські конфлікти у світі / О. Недавня // *Українське релігієзнавство: Релігія – світ – Україна : колектив. моногр. в 3-х кн. Кн. 1: Релігія у світі культурно-цивілізаційного діалогу.* – К., 2010. – № 56 – С. 191 – 198.
3. Пащенко Л.В. Етносепаратистський тероризм в Западній Європі / Л.В. Пащенко // *Науч. журн. КубГАУ.* – 2016. – № 118 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ej.kubagro.ru/2016/04/pdf/72.pdf>.
4. Референдум: Британці сказали «ні» Євросоюзу // *Польське радіо* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.polradio.pl/5/132/Artykul/258658>.
5. Розкол на континенті: проблема сепаратистів в Африці // *Центр дослідження Африки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://african.com.ua/african-separatism/>.
6. Alcantara C. 45 years of terrorist attacks in Europe, visualized / С. Alcantara // *The Washington Post* [Electronic Resource]. – Available at : <https://www.washingtonpost.com/graphics/world/a-history-of-terrorism-in-europe/>.
7. Compare Terrorist Groups // *InsideGov* [Electronic Resource]. – Available at : <http://terrorist-groups.insidegov.com>.
8. Conflict Barometer / Heidelberg Institute for International Conflict Research. – 2005. – № 14. – 59 p. [Electronic Resource]. – Available at : http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2005.pdf.
9. Conflict Barometer / Heidelberg Institute for International Conflict Research. – 2010. – № 19. – 89 p. [Electronic Resource]. – Available at : http://www.hiik.de/de/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2010.pdf.
10. Conflict Barometer / Heidelberg Institute for International Conflict Research. – 2016. – № 25. – 204 p. [Electronic Resource]. – Available at : http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2016.pdf.
11. Eta and Basque separatism: data over the years // *The Guardian* [Electronic Resource] / – Available at : <https://www.theguardian.com/news/datablog/2011/jan/10/eta-basque-separatists-ceasefire-victims-over-time>.
12. Malcolm Sutton. An Index of Deaths from the Conflict in Ireland: Revised and Updated Extracts from Sutton's Book // *CAIN Web Service* [Electronic Resource]. – Available at : <http://cain.ulst.ac.uk/sutton/book/index.html>.
13. Mandiraci B. Turkey's PKK Conflict: The Death Toll [Electronic Resource] / B. Mandiraci // *International Crisis Group* [Electronic resource]. – Available at : <http://blog.crisisgroup.org/europe-central-asia/2016/07/20/turkey-s-pkk-conflict-the-rising-toll/>.

SECESSIONISM AS A FACTOR OF POLITICAL VIOLENCE: MODERN TRENDS

Olena Balatska

*SE «Luhansk Taras Shevchenko National University»,
Institute of History, International Relations and Socio-Political Sciences,
Department of Political Science and Legal Studies
Gogol Square, 1, 92703, Starobilsk, Luhansk Region, Ukraine*

Research of secessionism spreading tendencies in modern world. Connection between radical separatism and terrorism is revealed. The main specialties of modern secessionist conflicts are determined. The patterns of secessionism spreading in geopolitical aspect are found.

Key words: political violence, political conflict, separatism, secessionism, secession.